

ZIEDONE ZAVECKIENE

„AUSROS“ BENDRADARBIŲ SLAPYVARDŽIAI

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti keista, kad, praėjus 110 metų nuo „Aušros“ pirmojo numerio pasirodymo, mes vėl grįžtame prie joje rašiusių asmenų slapyvardžių klausimo. Kalbant apie šio leidinio bendradarbius, paprastai minimos jų tikrosios pavardės, nors jomis mažai kas pasirašinėjo. „Aušra“, eidama nelegaliai, buvo priversta savo autorius slėpti po slapyvardžių skraiste. Dėl to laikraštyste jų yra daugiau nei 200, iš jų 19 iki šiol neatskleisti. Tik 10 autorių dalį savo straipsnių „Aušroje“ yra pasirašę tikromis pavardėmis. Tai dažniausiai tie žmonės, kurie tuo metu negyveno Lietuvoje arba skelbė straipsnius mokslo ar mokslo populiarinimo temomis. Tarp jų J. Basanavičius, Aug. Baranauskas (Baranauskis), J. Katelė (Katela), Pr. Lipštas, J. Šliūpas ir kt.

Pavartęs „Aušros“ numerius, dažnas, ypač jaunas pradedantis tyrinėtojas, dar ir dabar iš karto negali pasakyti, kas yra tikrasis kiekvieno straipsnio autorius. Siame periodiniame leidinyje mirga parašai: *Aglė, Aszakaitis, Bassanius, Birzstonas, Cyrulys, J. S. Kuokszis, Parplys, Verversys, Zvalionis, Žiemkentis* ir t. t. Dabar yra žinomos šiais slapyvardžiais pasirašiusių autorių tikrosios pavardės, bet kiekvieną iš jų reikėjo atskleisti. Taigi „Aušroje“ vartotų slapyvardžių aiški imas — ilgas procesas. Iki šiol jis dar nebaigtas.

Siame straipsnyje, aišku, nepavyks tarti paskutinio, lemiamo žodžio „Aušros“ slapyvardžių tyrimo istorijoje. Čia bus mėginama apibendrinti slapyvardžių aiškinimo eigą, pasiginčyti dėl kai kurių priskyrimo konkretiems asmenims, nurodyti pasitaikiusias klaidas, pateikti žiūrėti apie Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centre kuriamą slapyvardžių duomenų banką, iš kurio palyginti nesunkiai bus galima atsirinkti ir „Aušros“ slapyvardžius.

Pirmieji „Aušros“ slapyvardžius aiškino patys jos leidėjai ir bendradarbiai. Daugelis iš jų pažino vienas kitą, dėl to ir po ilgo laiko tarpo galėjo geriau atskleisti tikruosius autorius iš slapyvardžių ir teksto. Dalis slapyvardžių atskleista švenčiant „Aušros“ jubiliejus 1913 m., 1923 m., 1933 m. ir vėliau.

Pirmą kartą Nepriklausomoje Lietuvoje 1923 m. plačiai paminėtas „Aušros“ 40-mečio jubiliejus. Ta proga beveik visuose periodi juose leidiniuose paskelbta atsiminimų ir kitos medžiagos. „Lietuvoje“ atsiminimus apie savo darbą „Aušroje“ publikavo Tomas Žičkauskas¹. Čia jis

¹ Lietuva. 1923. Kovo 4. Nr. 51. P. 2, 10.

nurodė savo slapyvardžius: *Linkis, Žintautas, T.J.L.J.* Tame pačiame laikraščio numeryje apie slapyvardžius rašė Jonas Jablonskis. Jo straipsnis yra susijęs su „Aušra“, bet jis daugiau teorinis — apie konkrečius slapyvardžius nėra jokių žinių. J. Jablonskis teigiamai vertino „Aušros“ bendradarbių pastangas maskuotis, bet smerkė tuos, kurie net ir Nepriklausomoje Lietuvoje slėpėsi nuo visuomenės, nors keli tame pačiame „Lietuvos“ numeryje išspausdinti paties J. Jablonskio straipsniai pasirašyti *Rygiškių Jono* slapyvardžiu.

Tuo metu į slapyvardžių tyrimo darbą aktyviai įsitraukė Vaclovas Biržiška. Iš pradžių „Aušros“ slapyvardžių mini nedaug. Jo straipsnyje žodynyje „Slapyvardžiai“, išspausdintame „Knygose“², buvo nurodyta ir „Aušroje“ vartotų slapyvardžių. To paties leidinio skyriuje „Mūsų žurnalai“³, atskleisdamas „Aušros“ turinį, V. Biržiška jau nurodo kur kas daugiau slapyvardžių. Vėliau tuos duomenis, tiesa, šiek tiek koreguotus, panaudojo ir „Lietuvių bibliografijoje“ (1929. T. 4. Skilt. 475—486). Toliau aiškindamasis lietuviškus slapyvardžius, V. Biržiška parengė knygą „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyvardės“ (K., 1943. D. 1—2.). Šio leidinio pirmojoje dalyje — jau 79 atskleisti „Aušros“ slapyvardžiai. Tačiau daug painiausios įnešė V. Biržiškos praktikuotos trumpų jų formų inversijos.

Naujas „Aušros“ ir jos slapyvardžių tyrimo etapas buvo 1983 metai — jos 100-ųjų metų minėjimas. Čikagoje leidžiant fotografuotiną „Aušros“ leidinį, teisininkas ir bibliografas Jonas Dainauskas (g. 1904 m.) atliko naują leidinio slapyvardžių inventorizaciją. Jis parengė ir leidinio pradžioje išspausdino „Ausros slapyvardžių ir slapyraidžių vardyną“⁴. Jame nurodė 201 slapyvardį, iš jų 19 neatskleistų.

Šiuo metu slapyvardžių klausimus intensyviai tiria Bibliografijos ir knygotyros centras. Į ESM kuriamą slapyvardžių banką jau yra įvesta daugiau nei 5000 slapyvardžių. Raidės A—F apima net 45 „Aušros“ slapyvardžius.

Straipsnius ir korespondencijas „Aušrai“ siuntė dešimtys to meto Lietuvoje ir užsienyje gyvenusių lietuvių. Bet didžiausi nuopelnai skirtini jos leidėjams ir organizatoriams. Vaižgantas — Juozas Tumas nurodo, kad kaip dėl Homero giminės varžėsi net septyni miestai, taip ir dėl „Aušros“ krikštatėvių vardo tebesivaržo septynių miestų tautiškai susipratę vyrai: Andrius Vištelis-Višteliauskas, Jonas Basanavičius, Martynas Jankus, Jurgis Mikšas, Martynas Sernius, Jonas Sliūpas, Mečislovas Davainis-Silvestraitis⁵. Ne visų šių žmonių įnašas vienodas. Vieni iš jų tik

² Biržiška V. Slapyvardžiai // Knygos. 1924. Nr. 4/6. Skilt. 307—320.

³ Biržiška V. Mūsų žurnalai // Knygos. 1924. Nr. 4/6. Skilt. 475—486.

⁴ Dainauskas J. Ausros slapyvardžių ir slapyraidžių vardynas // Lietuvių tautos praeitis. Čikaga. 1983. T. 6. Kn. 1—4. P. X—XIV.

⁵ „Aušra“ ir aušrininkai // Trimitas. 1931. Spalio 8. Parašas: Jn. Nk.

padėjo išpuoselėti lietuviško pasaulietinio turinio laikraščio mintį, kiti ne tik tą mintį išrutuliojo, bet ir nešė visą leidimo našta.

Pabandykite apžvelgti, kokiais slapyvardžiais pasirašinėjo aukščiau minėti ir kiti „Aušros“ iniciatoriai ir bendradarbiai. Čia bus šiek tiek pažeista Vaižganto — Juozo Tumo „Aušros“ iniciatorių išdėstymo tvarka ir į pirmą vietą pagal slapyvardžių ir jais pasirašytų straipsnių gausumą iškeltas Jonas Basanavičius (1851—1927). Gydytojas, istorikas, lietuvių visuomenės veikėjas J. Basanavičius, J. Dainausko duomenimis, „Aušroje“ pasirašinėjo tokiais slapyvardžiais*: *A.B., B., Bassianis, Birsztonas, Bs., D-ras J. Bs., Drs. J. Bs., J.B., J. Bassanius, J. Bs.*

Be to, V. Biržiška⁶ dar nurodė ir slapyvardžius *Dr. J. B.* ir *Dr. J. Bs.* Pastarojo, deja, „Aušroje“ iš viso nėra. V. Biržiška nemini ir slapyvardžio *Drs. J. Bs.* Kitus — *D-ras J. Bs.* ir *J. Bs.* — pateikia inversiškai, t. y. *D-ras Bs. J.* ir *Bs. J.* Plačiau aptarsime slapyvardžius *A.B.* ir *J. Bs.* Slapyvardžio *A.B.* „Aušroje“ J. Basanavičius *visai nevartojo*. Kaip jis atsirado slapyvardžių sąrašuose? Pirmą kartą šis slapyvardis priskirtas J. Basanavičiui 1924 m. žurnalo „Knygos“ Nr. 4/6 skyriuje „Mūsų žurnalai“. Nagrinėdamas „Aušros“ 1883 m. 3-ojo numerio turinį, V. Biržiška padarė klaidą teigdamas, kad straipsnio „L. Ivinskio literariziskas palikimas“ autorius yra J. Basanavičius, pasirašęs *A.B.* Iš tikrųjų šis straipsnis yra pasirašytas *J. Bs.* Si 1924 m. padaryta klaida imta kartoti ir vėliau visuose autoritetingiausiuose slapyvardžiams aiškinti skirtuose leidiniuose: V. Biržiškos „Lietuvių bibliografijoje“ (T. 3. P. 639), to paties autoriaus knygoje „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyvardės“ (K., 1943. D. 1. P. 2.), bibliografiniame žodyne „Lietuvių rašytojai“ (V., 1979. T. 1. P. 155), J. Būtėno knygoje „Pseudonimai, arba slapyvardžiai“ (V., 1981. P. 111) ir jau aukščiau minėtame J. Dainausko „Ausros slapyvardžių ir slapyraidžių vadyne“. Šiek tiek painiavos atsirado ir dėl nevienodos slapyvardžių rašybos pačioje „Aušroje“ prie straipsnių ir turiniuose.

Greta J. Basanavičiaus eina vienas iš „Aušros“ iniciatorių ir aktyviausių bendradarbių — gydytojas, visuomenės veikėjas Jonas Šliūpas (1861—1944). Jis „Aušroje“ pasirašinėjo tokiais slapyvardžiais: *J.K.Sz., J.K.Szl., J.S. Anzuolaitis, J.S. Anžuolaititis, J.S.K., J.S. Kuoksztis, J.Szl., Prascziokėlis, sz.* Pats J. Šliūpas sau priskyrė tik slapyvardžius *J. S. Kuokštys* ir *J. S. Anžuolaitis*.

J. S. Kuokszčiu J. Šliūpas pasirašė straipsnių seriją apie S. Daukantą, „Apie įtaisimą liet. mokslavieciui“, *J.Szl.* — „Debesiu iszsklaidimas“ ir kt. Dėl daugumos aukščiau nurodytų slapyvardžių priskyrimo J. Šliūpui

* Straipsnyje slapyvardžiais vadinamos visos netikrų parašų formos, iš jų ir trumpos — kriptonimai.

⁶ Biržiška V. Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyvardės. K., 1943. D. 1—2.

⁷ Šliūpas J. Sis tas apie „Aušrą“. K., 1936. P. 23.; Šliūpas J. „Aušra“ // Krašto balsas. 1923. Vas. 21, 23, 27.

sutaria beveik visi tyrinėtojai. Abejonių kelia slapyvardžiai *J.K.Sz.* ir *J.S.K.* Pirmąjį slapyvardį (*J.K.Sz.*) V Biržiška, pradant 1924 m. („Knygos“ 1924 Nr. 4/6. Skilt. 477—478) ir baigiant „Aleksandrynu“ (1965. T. 3. P. 401), priskiria tautosakininkui, spaudos veikėjui Jonui Koncevičiui (1835—1915). J. Dainausko nuomone, šis slapyvardis priklauso J. Sliūpai, nors prieš jo su klaustuku nurodoma ir J. Koncevičiaus pavardė. J. Jakštas knygoje apie J. Sliūpą jam priskiria *J.K.Sz.* pasirašytus „Aušros“ straipsnius: „Duonalaitis“ (1883. Nr. 7), „Apie lietuvių skaičių“ (1884. Nr. 5/6), eilėraščių „Varna ir lapė“ (1883. Nr. 8/10). Tačiau straipsnyje apie K. Donelaitį yra lyg ir redaktoriaus pastabų apie literatūros sampratą, pasirašytų *J.Szl.* (J. Sliūpo). Vadinas, straipsnį rašė ne J. Sliūpas.

J.K.Sz. pasirašytus straipsnius „Kristijonas Kalninis“ (1886. Nr. 4. P. 117—118) ir „Moki imas be iszkalu“ (1886. Nr. 4. P. 118—120) reikėtų skirti J. Koncevičiui, nes jie yra apie Latviją, rašyti Rygoje, kur tuo metu J. Koncevičius gyveno. Tuo metu J. Sliūpas gyveno JAV. Slapyraides *J.S.K.* 1924 m. V Biržiška irgi skyrė J. Koncevičiui o J. Dainauskas — J. Sliūpai. Dėl to kiekvieną šiais slapyvardžiais pasirašytą straipsnį reikėtų nagrinėti atskirai, atliekant tekstologinę analizę. J. Sliūpas J. Koncevičiui skyrė slapyvardį „*G.K.Sz. Seduvietis*“⁸. Tačiau „Aušroje“ nėra taip pasirašytų straipsnių.

Pirmuoju tarp „Aušros“ iniciatorių Vaižgantas nurodė Andrių Vištelį-Višteliauską (1837—1912). Šis skaudaus likimo poetas, publicistas „Aušroje“ paskelbė daug eilėraščių, ypač 1883 metais.— net penkis. Jie pasirašyti slapyvardžiais: *J.A.V.L.*, *J.A.V. Lietuvis*, *J.A.W.L.* Eilėraščiai „Lietuwiszkoji kalba“ ir „Regėjimas“ (Op! Op! Kas ten?.. Nemunėli!) (1883. Nr. 1,2) pasirašyti *J.A.W.L.*, tačiau turinyje nurodytas slapyvardis *J.A.V.L.* Kiti eilėraščiai „Szwiesa“ ir „Szwiesunas ir pelėda“ (1883 Nr. 6, 7) pasirašyti *J.A.V. Lietuvis*, tačiau turinyje ir šis slapyvardis paverstas *J.A.V.L.*

Vienas iš daugiausiai „Aušrai“ nusipelnusių žmonių — Mažosios Lietuvos veikėjas, spauštuvinkininkas Jurgis Mikšas (1862—1903). Jis buvo „Aušros“ redaktorius ir leidėjas. Rašė jai ir straipsnius, pasirašydamas *M.*, *Parplis*, *Parplys*, *X*, tačiau tokių rašinių nedaug. Bevartant „Aušros“ puslapius, aptikta kai kurių sąrašų (pvz., „Auszros rėdistei pavestos knygos“), kur J. Mikšo pavardė užrašoma inicialais *J.M.* „Aušroje“ yra taip pasirašytų straipsnių, bet J. Dainauskas juos priskiria J. Mačiui. Nuodugni tekstologinė *J.M.* pasirašytų straipsnių analizė gal padėtų atpažinti už šių kriptonimų besislepiančią ir J. Mikšą.

Spaudos darbuotojas, visuomenės veikėjas Martynas Jankus (1858—1946) „Aušroje“ bendradarbiavo nedaug. Yra žinoma straipsnių, pasirašytų *M.J.* ir tikra pavardė. Pastarąja — daina „Tris garsus kiemai“

⁸ Sliūpas J. „Aušra“ // Krašto balsas. 1923. Vas 27.

Visai neaptikta slapyvardžiais pasirašytų Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjo, „Aušros“ iniciatoriaus Martyno Serniaus (1849—1908) straipsnių. Dirbdamas spaustuvininku ir raidžių rinkėju savo spaustuvejė Klaipėdoje, „Aušrai“ gal ir nerašė.

Be pagrindinių „Aušros“ organizatorių ir leidėjų, čia skelbė straipsnius daugelis kitų žymių to meto Lietuvos visuomenės veikėjų, rašytojų. Dauguma jų pasirašinėjo taip pat slapyvardžiais. Minėtinas Petras Arminas-Trupinėlis (1853—1885). Slapyvardžiais *Petras Trupinėlis*, *P. Trupinėlis*, *Trupinėlis* „Aušroje“ jis pasirašė kai kuriuos savo eilėraščius ir vertimus. Pažymėtini P. Armino-Trupinėlio atlikti Vladislavo Sirokomlės — Liudviko Kondratovičiaus eilių „Piaštų duktė“, „Kaimo mokslinisia“ ir kiti vertimai. Kai kur, pavyzdžiui, prie eilėraščio „Piaštų duktė“, originalo autorius net nenurodytas. Eilėraščio „Kaimo mokslinisia“ autorius pavadintas *Kundraičiu*. Tai lyg ir nauja lietuviško Sirokomlės slapyvardžio forma.

„Aušroje“ slapyvardžiais pasirašinėjo ir lietuvių tautosakininkas, poetas Mečislovas Davainis-Silvestraitis, Dovaina-Silvestravičius (1849—1919). V. Biržiška nurodo 4 jo slapyvardžius, o J. Dainauskas — net 17. Tai *C.*, *Cyrulyš*, *Dudutis*, *M.D.*, *M.D.S.* (pagal J. Dainauską), *M.Ds.* (pagal V. Biržišką), *M. Davainius* (prie teksto), *M. Davainis* (vardyne), *Veversis*, *View.*, *Viewersys*, *Vyturys*, *W.*, *Wewersys*, +—. Kaip teigiama 1931 m. spalio 8 d. „Trimite“, M. Davainis-Silvestraitis nebuvo „Aušros“ steigėjas, bet nuoširdžiai prisidėjo prie jos leidimo. Iš pradžių rašė beveik visas šio leidinio korespondencijas.

„Aušrai“ rašė ir poetas, mokytojas Tomas Žičkus-Žičkauskas (1844—1928). Jis pats nurodė⁹, kad „Aušroje“ pasirašinėjo *Linkiu*, *Žintaučiu*, *T.J.L.J.* J. Dainauskas ir kiti jam priskyrė šiuos slapyvardžius: *T.J.J.L...s*, *T.J.L...is*, *T.J. Linkis*, *T.J.L.J.*, *T.J.L. Žintautis*, *T Linkis*, *T.L. Zuikis*, ž.

„Aušrai“ rašė ir rašytojas, publicistas, visuomenės veikėjas Aleksandras Burba (1854—1898). „Lietuvių enciklopedijoje“¹⁰ teigiama, kad „Aušroje“ išspausdinti jo eilėraščiai „Viltis“ (1883 Nr. 7. P. 213—214), „Lukokim!“ (1884 Nr. 7/8. P. 240), „Raginimas“ (1884 Nr. 7/8. P. 257), korespondencijos. Eilėraštis „Viltis“ yra pasirašytas *A.B.* (turinyje *A.Bu.*), tačiau J. Dainauskas į „Aušros“ slapyvardžių vardyną A. Burbos neįtraukė, nors ten yra nurodyti trys *A.B.* slapyvardžiais pasirašę autoriai: Antanas Baranauskas, Augustinas Baranauskas, Jonas Basanavičius. Kaip jau minėta, pastarajam šis slapyvardis priskirtas neteisingai. Vietoj jo į J. Dainausko vardyną prie slapyvardžio *A.B.* reikėtų įrašyti Aleksandrą Burbą.

Be aukščiau nurodytų, „Aušroje“ rašė ir daug kitų žymių Lietuvos žmonių: Ksaveras Sakalauskas (pasirašinėjo slapyvardžiais *Ksav.* *Vana-*

⁹ Lietuva. 1923. Kovo 4. Nr. 51. P. 10.

¹⁰ LE (B.). 1954. T. 3. P. 359.

gėlis, K.S.V., K. Vanagėlis, T. Varszavietis), Liudvika Malinauskaitė-Sliūpienė, (*Aglė, Eglė, Gula V., Starka, Szarka*), Pranas Mašiotas (*Aszaka, Aszakaitis, Pranas Aszakaitis*). Maironis-Jonas Mačiulis „Aušroje“ yra pasirašęs *Zvalioniu* (eilėraštis „Lietuvos vargas“), o Silvestras Baltramaitis—*Ziemkenčiu*. Slapyraides K.V. J. Dainauskas yra priskyęs Kristupui Voskai. Nuodugniai tyrinėjusio Mažosios Lietuvos problemas prof. habil. dr. Domo Kauno teigimu, „Aušroje“ 1885 m. Nr. 10/11 p. 360—362 paskelbtas straipsnis apie Klaipėdos apylinkes, pasirašytas K.V., turėtų būti priskirtas Paupelių mokytojui Viliui Kučiui. Tektų priartinti D. Kauno nuomonei, nes K. Voska gyveno Tilžėje, Ragainėje ir vargu ar galėjo turėti detalių žinių apie Klaipėdą bei Kretingą.

Išvados:

1. Beveik visi „Aušros“ straipsniai buvo pasirašyti slapyvardžiais. Tai padėjo išvengti represijų bendradarbiams, gyvenusiems Didžiojoje Lietuvoje, kur buvo draudžiama spauda lietuviškais rašmenimis. „Aušroje“ aptiktas 201 slapyvardis, iš jų 19 iki šiol neatskleisti.

2. Dauguma „Aušroje“ vartotų slapyvardžių buvo nurodyti pačių leidinio bendradarbių arba atskleisti tyrinėtojų ir bibliografų Vaclovo Biržiškos, Jono Dainausko ir kt.

3. „Aušroje“ vartoti slapyvardžiai paplito ir kituose leidiniuose. Kai kurie iš jų tapo nuolatiniais pavardžių priedais: P. Arminas-Trupinėlis, L. Malinauskaitė-Sliūpienė — Eglė, Ksav. Sakalauskas-Vanagėlis. Vėliau paplito J. Basanavičiaus slapyvardžiai Bassianis, Birzstonas, J. Sliūpo — J. S. Kuokztis, P. Mašioto — Pr. Aszakaitis ir kt.

4. Detaliau susipažinus su „Aušros“ slapyvardžiais, galima teigti, kad čia esama daug neaiškumų, painiavos, ypač inversinėse slapyvardžių formose, kad tie patys darbai kartais priskiriami keliems autoriams ir kuo toliau, tuo sunkiau juos atskleisti.

Siuo metu slapyvardžiai vis dar tikslinami bei inventorizuojami.

Vilniaus universiteto
Knogytyros katedra

Įteikta 1993 m. gruodžio mėn.

ЗАВЕЩЕНЕ ЖЕДУНЕ

ПСЕВДОНИМЫ В ГАЗЕТЕ «АУШРА» (1883—1886)

Резюме

В одном из первых литовских периодических изданий «Аушра», выходившем в условиях запрета литовской печати латинскими буквами, почти все авторы скрывались под псевдонимами. В 40 номеров издания использовалось более 200 псевдонимов. Только 10 авторов некоторые свои статьи подписали настоящими фамилиями. История раскрытия псевдонимов сложна. Принадлежность их конкретным людям до сих пор

оспаривается. В статье устанавливается, что псевдоним А. В. не правильно приписан И. Басанавичусу и пропущен в списке псевдонимов А. Бурбы. Псевдоним J. K. Sz. одновременно значится и у И. Шлюпаса, и у И. Концевичуса. Псевдоним J. M., видимо, может быть был использован не только И. Мачисом, но и Ю. Микшасом. 19 псевдонимов до сих пор остались безличными. Больше всех в раскрытии псевдонимов «Аушры» потрудились библиографы: В. Биржишка, который с 1924 года раскрыл более 70 псевдонимов, и И. Дайнаускас, собравший сведения о 180 псевдонимах и их настоящих владельцах.